

Cambridge Papers

**SECULARIZAREA:
este ea inevitabilă?**

John Coffey



CAMBRIDGE



JUBILEE
CENTRE
A BIBLICAL VISION FOR SOCIETY

SECULARIZAREA: Este ea inevitabilă?

John Coffey

Articol publicat în seria *Cambridge Papers*

Martie 2001

Traducător: Emanuela L. Goldiș



Editura Excelsior Art

2013

Originally published in Cambridge Papers series,
by The Jubilee Centre (Cambridge, U.K.) under the title
Secularisation: is it inevitable?
Volume 10, Number 1, March 2001.
© 2001 by John Coffey
All rights reserved.

Published with permission of The Jubilee Centre,
3 Hooper Street, Cambridge, CB1 2NZ, UK
www.jubilee-centre.org/cambridge_papers
Charity Registration Number 288783.

Ediția în limba română, publicată cu permisiune, sub
titlul

Secularizarea: Este ea inevitabilă?
de John Coffey,
apărută sub egida Centrului Areopagus din Timișoara
Calea Martirilor nr. 104
www.areopagus.ro

cu sprijinul oferit de
European Christian Political Foundation.

Începând cu anul 2011, activitățile desfășurate de
ECPF sunt susținute financiar de către Parlamentul
European. Responsabilitatea pentru orice comunicare
sau publicație redactată de ECPF, sub orice formă sau
prin orice mijloc, revine organizației ECPF. Parlamentul
European nu este responsabil pentru modurile în care
va fi folosită informația conținută aici.

Coordonatori proiect:

Dr. Alexandru Neagoe, Dr. Paulian T. Petric

Toate drepturile rezervate asupra prezentei ediții în
limba română. Prima ediție în limba română.

Traducător: Emanuela L. Goldiș

Editor coordonator: Dr. Paulian T. Petric

*Cu excepția unor situații când se specifică altfel, pentru
citatele biblice s-a folosit traducerea D. Cornilescu.*

*Orice reproducere sau selecție de texte din această
carte este permisă doar cu aprobarea în scris a
Centrului Areopagus din Timișoara. Dacă există vreo
discrepanță între versiunea engleză și cea română,
versiunea engleză are întâietate.*

„Probabil până în secolul al XXI-lea, persoanele devotate unei anumite credințe religioase vor putea fi întâlnite doar în secte mici, stând laolaltă pentru a rezista unei culturi seculare la nivel mondial.” (Peter Berger, sociolog, *New York Times*, 1968)

„Presupozitia că trăim într-o lume secularizată este falsă: lumea de astăzi, cu unele excepții... este la fel de dinamică din punct de vedere religios ca întotdeauna, iar în unele locuri mai mult decât oricând.” (Peter Berger, *The Desecularization of the World*, 1999)

Rezumat

Mult timp s-a crezut că secularizarea este inevitabil un produs al modernizării și că nașterea științei moderne, pluralismul și focalizarea pe consum reprezintă drumul sigur înspre declinul religiei. Acest mit al secularizării a funcționat ca o „narațiune dominantă”, modelând modul în care privim lumea; totodată, el a mărit încrederea în sine a generații întregi de oameni neinteresați de credință, lăsându-i pe credincioși să se simtă condamnați și depășiți. Cu toate acestea, în ultimii ani, diverși sociologi ai religiei au devenit din ce în ce mai sceptici cu privire la teoria tradițională a secularizării. Această lucrare explică de ce stau lucrurile în acest fel și adresează creștinilor provocarea de a nu ceda în fața pesimismului cultural.¹

Introducere

Evaluarea stării spirituale a lumii contemporane nu este o sarcină ușoară. Pentru unii creștini, atitudinea adecvată este aceea a unei lamentații similare cu cea a lui Ieremia – o plângere profetică a pustiului societății contemporane,

devastat de secularizare, și a bisericii care este iremediabil compromisă sau se confruntă cu un declin catastrofic.² Alții, în schimb, se uită la lumea contemporană cu entuziasm și prevăd o trezire creștină de proporții.³ Studiul de față se bazează pe activitatea recentă a cercetătorilor din domeniul sociologiei religiei, urmărind obținerea unei imagini mai clare a situației în care ne găsim. Deși munca lor nu substituie analiza teologică a culturii contemporane, studiile lor empirice cu privire la locul religiei într-o societate modernă sunt o resursă valoroasă pentru cei care doresc să dobândească o înțelegere a modernității dintr-o perspectivă creștină.

Anticiparea secularizării

În 1822, marele om de stat american Thomas Jefferson, a prezis că „nu există nici un tânăr care trăiește acum în Statele Unite, care nu va muri ca unitarian”.⁴ Jefferson a fost un profet slab. Chiar în timp ce el scria, cea de-a Doua Mare Trezire străbătea America; bapțiștii se dezvoltau rapid, în timp ce deismul se scufunda. În mod ironic, începând cu 1830, diverși atei europeni încrezători în poziția lor au prezis că doctrina deistă a lui Jefferson era sortită declinului alături de creștinismul tradițional. Credința religioasă, afirmau aceștia, aparținea trecutului. Potrivit lui Auguste Comte, omenirea era în etapa finală a unui drum lung, dar inevitabil de la „o eră teologică sau fictivă” la una cu adevărat „științifică”.

Previziunea lui Comte a fost susținută de către părinții fondatori ai teoriei sociale moderne, inclusiv Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim și Sigmund Freud. Unii dintre acești scriitori au deplâns pierderea religiei tradiționale, în timp ce alții au celebrat acest lucru - dar toți au pretins că forțele modernității vor inaugura o nouă lume seculară. De-a lungul secolului al XX-lea, a fost larg răspândită ideea că secularizarea (înțeleasă

în primul rând ca declin al religiei) a fost un proces inevitabil, ireversibil și universal. Modernizarea a fost considerată drept „motorul care pensionează zeii”.⁵ Conform acestei perspective, religia va fi copleșită de industrializare, știință, urbanizare și focalizare pe consum.

Asemenea ipoteze sunt încă adânc înrădăcinate în mintea multor persoane educate din lumea occidentală. Jurnaliștii și lumea academică privesc adesea declinul religiei ca un lucru de la sine înțeles, iar credincioșii consecvenți credinței lor sunt priviți ca anacronisme vii, dinozauri cognitivi care luptă să supraviețuiască într-un mediu nou, ostil. Deși există o conștientizare vagă a faptului că multe locuri ale planetei sunt încă surprinzător de religioase, acest lucru este explicat prin ideea că astfel de comunități pur și simplu au rămas în urmă pe drumul spre modernitate. Omenirea este pe un drum drept, unic spre secularizare: noi, europenii suntem în avangardă, dar în cele din urmă chiar și africanii, arabii și texanii ne vor ajunge.

Realitatea secularizării

Este ușor de înțeles de ce această perspectivă a dobândit o tot mai mare popularitate: tocmai pentru că secularizarea este o realitate. Europa secolului al XVI-lea a fost caracterizată de scepticism și heterodoxie, dar aproape toți intelectualii erau creștini teiști. Cu toate acestea, în Europa secolului al XXI-lea, cei mai mulți intelectuali nu mai cred în Dumnezeu credinței creștine (și nici în vreo altă divinitate). În Europa secolului al XVI-lea, biserica era în centrul fiecărei comunități și religia era prezentă pretutindeni. În Europa secolului al XXI-lea, marea majoritate a populației merge foarte rar la biserică (unii oameni chiar deloc), iar cele mai multe aspecte ale vieții se desfășoară fără a avea vreo legătură cu domeniul religios (sau având o legătură mult prea slabă).

Să luăm Anglia ca studiu de caz.⁶ În anul 1851, aproximativ 40 la sută din populație a fost prezentă la biserică sau la capelă în duminica în care a avut loc recensământul. Până în anul 2000, doar 7,5 la sută din populația adultă a mers la biserică într-o duminică oarecare. În 1900, 65 la sută dintre nou-născuți au fost botezați în Biserica Anglicană, dar până în 1993, acest procent a scăzut la 27 la sută. La sfârșitul anului 1950, aproximativ 40 la sută din copiii englezi participau la școli duminicale, iar astăzi procentul este mai mic de 10 la sută. Și marea majoritate a celor care au încetat să mai frecventeze bisericile creștine nu s-au implicat activ în alte religii. În anul 2000, într-un sondaj al MORI, tinerii britanici au fost întrebați: „Aveți vreo convingere religioasă?”; un procent extrem de mare – 77 la sută – au răspuns: „Nu”.

Limitele secularizării

Totuși, în pofida descreștinării rapide a Europei, secolul al XX-lea a cunoscut o puternică renaștere a religiei în multe alte părți ale lumii. Încă de la Revoluția iraniană din 1979, „fundamentalismul islamic” și diverse forme de naționalism religios au fost recunoscute ca un factor important în politica internațională. În Statele Unite, evanghelicii protestanți au reapărut ca o forță semnificativă în anii 1970 și Dreptul religios a jucat un rol important în politicile naționale.⁷ În fosta URSS și în China, deceniile de secularizare impusă în mod oficial au fost urmate de o de-secularizare semnificativă în anii 1980 și 1990. Ortodoxia răsăriteană, islamul, religia tradițională chineză și protestantismul evanghelic au înflorit în timp ce marxismul ateu era în declin. Și, cu toate că rareori a fost consemnat în presă, marea narațiune în creștinismul secolului al XX-lea a fost pentecostalismul, care de la un început timid în primul deceniu al secolului, a crescut exploziv devenind o mișcare mondială, numărând, probabil, un sfert de miliard de oameni.⁸

Chiar și în Europa, centrul secularizării, religia a refuzat „să se retragă de pe scenă cu discreție”. Papa Ioan Paul al II-lea și Biserica Romano-Catolică au jucat un rol important în căderea regimului comunist din Polonia – eveniment care a produs un efect de domino în întreaga Europă de Est. Comunismul și-a propus să înlocuiască creștinismul, dar în final bisericile au avut „ultima replică”.⁹ Și mai problematică pentru liberalii seculari a fost situația noilor comunități de imigranți – turci, indieni, pakistanezi, nord-africani – care nu au reușit să înțeleagă de ce ar trebui să nu-și ia religia în serios pentru a fi buni europeni.

Teoreticienii politici, o grupare destul de seculară, au ajuns să discute despre vâlul islamic, despre legi împotriva blasfemiei și despre educația religioasă. Guvernele occidentale,perate în incapacitatea lor de a rezolva problemele sociale cronice cu privire la criminalitate și la abuzul de droguri, au descoperit un nou entuziasm pentru organizațiile de caritate bazate pe credință și pe programe comunitare. Comentatori ai declinului bisericii britanice au recunoscut că tendința generală de declin a mascat semnificativ existența și a unor tendințe opuse; în timp ce prezența la serviciile religioase în cazul anumitor denominații (de exemplu, romano-catolici, anglicani, metodiști, reformați) a scăzut dramatic, alte confesiuni se mențineau sau chiar creșteau numeric (de exemplu, baptiști, pentecostali, biserici noi). Evanghelicii, în special, nu au fost confrunțați cu un declin semnificativ, iar secolul al XX-lea a fost martor la apariția de noi mega-biserici în Londra, la programe importante de plantare de biserici și la o popularitate extraordinară a cursurilor „Alfa”.¹⁰

În cele din urmă, odată cu trecerea în mileniul al treilea, raționalismul secular neînduplecat a fost pus alături de diverse convingeri spirituale eclecticice și mistice și de practici asociate cu mișcarea New Age și cu religiile orientale. Sociologii religiei au început

să vorbească despre „răzbunarea lui Dumnezeu” (Gilles Kepel), „revenirea sacrului” (Daniel Bell), „renașterea religiei” (David Westerlund), și „de-secularizarea lumii” (Peter Berger). Unii experți au sugerat chiar ideea că teoria secularizării ar trebui îngropată și „lăsată să se odihnească în pace”.¹¹

Trei forme de secularizare

Dacă îngroparea teoriei secularizării este un pas prea îndrăzneț, atunci trebuie recunoscut faptul că această teorie are nevoie de o revizuire majoră. José Casanova a susținut că teza tradițională a secularizării a omis trei procese diferite în esență: diferențierea socială, privatizarea religiei și declinul religiei. Dintre acestea, doar diferențierea este aproape inevitabil produsul modernizării; privatizarea și declinul religiei sunt ambele procese întâmplătoare care pot fi evitate.¹²

Diferențierea: prăbușirea hegemoniei religioase

Un proces identificat de teoreticienii secularizării – proces care pare inevitabil în societățile moderne – este prăbușirea hegemoniilor religioase și diferențierea sferelor seculare (stat, economie, mass-media și educație) de sfera religioasă. În creștinătatea medievală, Biserica creștină s-a bucurat de un monopol ideologic și a exercitat un control instituțional semnificativ asupra sferelor importante: statul, economia, sistemul social, sistemul juridic și educația. Cu toate acestea, procesul de modernizare a distrus efectiv creștinătatea. Modernizarea a determinat o schimbare dramatică: de la uniformitate ideologică la pluralism și de la coeziune instituțională la diferențiere. În timp ce creștinătatea devenea tot mai pluralistă în urma Reformei, monopoliurile ecleziastice au fost plasate sub o presiune considerabilă.¹³

În societățile extrem de pluraliste și de complexe ale modernității, este într-adevăr foarte dificil pentru

o comunitate religioasă să restabilească hegemonia ideologică sau să controleze instituțiile societății. Încercările de a inversa procesul de diferențiere și de a reafirma hegemonia creștinismului în societățile moderne (un exemplu ar putea fi Statele Unite) par sortite eșecului. Epoca modernă a fost martoră la „transformarea bisericii de la o instituție orientată spre stat, la una orientată spre societate. Bisericile nu mai sunt sau nu mai aspiră să fie instituții de stat obligatorii și devin instituții religioase libere ale societății civile”.¹⁴ Conform unui eminent sociolog al religiei, David Martin, această „sfărâmare a monopolurilor și sistemelor hegemonice și eliberare a diferitelor domenii (statul, economia, legislația, artele, educația) de sub dominația ecleziastică sau cea politică”, ar putea foarte bine să fie „nucleul rezistent al teoriei secularizării”.¹⁵

Privatizarea: limitarea religiei la sfera privată

Oare implică modernizarea și un al doilea proces, și anume privatizarea religiei? Dacă prin privatizare înțelegem că religia își pierde controlul asupra statului și nu mai asigură limba oficială a discursului public, răspunsul este, probabil, „da”. În Marea Britanie cel puțin, limbajul politic pare să fi devenit complet secularizat. Totuși, dacă prin „privatizarea religiei” înțelegem ideea că religia devine o chestiune pur privată, personală, răspunsul la întrebarea anterioară este „nu”. După cum explică Casanova, inițiativele religioase care acceptă diferențierea și pierderea monopolului și controlului propriu, pot avea încă un impact major în sfera publică a societății civile. Mișcarea americană pentru drepturile civile, mișcarea pro-viață, mișcarea pentru adevăr și reconciliere din Africa de Sud, și solidaritatea poloneză sunt toate exemple distincte de „religie publică” modernă.

În ultimii ani, creștinii britanici au fost puternic implicați în campanii cu privire la diverse teme: datoriile Lumii a Treia, avortul, șomajul, comerțul

de duminică, solicitanții de azil, precum și comerțul cu arme. Deși Biserica a pierdut, probabil, controlul asupra diferitelor sfere ale societății, creștinii participă activ în societatea civilă și la dezbaterile publice ale societăților democratice. În domeniul educației, de exemplu, Biserica Anglicană a pierdut monopolul cu mult timp în urmă, dar creștinii continuă să aducă educației o contribuție majoră prin intermediul școlilor bisericești, a întrunirilor, a cursurilor de studii religioase, și totodată prin intermediul sindicatelor creștine și prin implicarea în dezbaterile educaționale. Monopolul s-a prăbușit, dar influența rămâne. Deși creștinii deplâng adesea prăbușirea hegemoniei lor, pierderea puterii politice poate fi o binecuvântare „deghizată”. Doar atunci când Biserica Catolică a abandonat ambițiile hegemonice și a îmbrățișat principiile moderne ale libertății religioase și drepturilor omului, ea a început să joace un rol-cheie în procesul de democratizare.¹⁶ Creștinismul primelor secole a înflorit într-un context pluralist, iar faptul că biserica primară nu s-a amestecat cu puterile zilei a fost profetic – și nu a însemnat nicidecum că religia a fost privatizată.¹⁷

Declinul: slăbirea influenței religiei organizate și a credinței religioase

Componenta teoriei tradiționale a secularizării, care este cel mai mult pusă la îndoială printre sociologii contemporani ai religiei, este ideea că modernizarea ar conduce (în mod inevitabil) la declinul religiei. Însă, în loc să fie redusă la tăcere, religia organizată este o prezență plină de vitalitate în multe părți ale lumii contemporane. Deși frecventarea bisericilor a scăzut brusc în multe societăți europene moderne, tabloul este unul complex. În 1990, doar 10 la sută dintre francezi frecventau o biserică cel puțin o dată pe săptămână, în timp ce italienii erau prezenți la slujbe și întruniri religioase în proporție de 40 la sută, iar irlandezii de 81 la sută.¹⁸ În plus, în Statele Unite, societate

modernă prin excelență, aproximativ 40 la sută din populație merge la biserică cu regularitate. Teoreticienii secularizării încearcă din greu să explice această „anomalie”,¹⁹ dar scriitori ca David Martin și Peter Berger sugerează acum că, în loc să admitem excepția americană, ar trebui să ne întrebăm dacă nu cumva Europa însăși ar putea fi o excepție prin secularizarea ei.²⁰

Mai mult decât atât, chiar și în țări extrem de „secularizate”, cum ar fi Marea Britanie, credințele religioase sunt încă foarte frecvente. Mulți dintre cei care nu merg la biserică încă păstrează credințe creștine tradiționale – un fenomen care a fost numit „credință fără apartenență”.²¹ Cât despre cei care au abandonat creștinismul tradițional, mulți au adoptat alte forme de religiozitate, mai degrabă decât să devină seculari. Post-creștinii nu sunt neapărat lipsiți de religiozitate. Antrenorul de fotbal al Angliei, Glenn Hoddle, ar fi putut să-și piardă locul de muncă atunci când a sugerat că persoanele cu dizabilități sufereau pentru greșelile comise într-o viață anterioară, dar, potrivit sondajelor de opinie, un sfert dintre britanici cred în reîncarnare.²²

Descreștinarea este o realitate, iar în ultimele trei decenii creșterea numărului de atei și agnostici s-a accelerat atât în Europa, cât și în Statele Unite. Dar complexitatea imaginii pune sub semnul întrebării expresia „declinului religiei”. Chiar și acolo unde religia este într-un puternic declin, trebuie să ne întrebăm dacă acest lucru este inevitabil un produs al modernizării.

Explicarea declinului religios

Am văzut că modernizarea pare să implice un proces de diferențiere, pe măsură ce societățile devin mai complexe și mai pluraliste, iar societatea civilă și statul ies de sub controlul ecleziastic. Cu toate acestea, se pare că privatizarea și declinul

religiei sunt departe de a fi inevitabile. În lumea modernă, religia nu a fost privatizată, iar imaginea cu privire la religia organizată și la credința religioasă este foarte complexă. Secularizarea în aceste domenii nu pare a fi un simplu produs al modernizării.

Factorii globali: impactul modernității

Conform punctului de vedere tradițional, caracteristicile universale principale ale modernității au tendința de a coroda credința religioasă. Industrializarea și raționalizarea au fost adesea citate ca fiind forțele care ar desacraliza lumea. Cu toate acestea, acum devine clar faptul că bisericile și alte organizații religioase pot prospera chiar și în societăți puternic industrializate și raționalizate. Uneori, urbanizarea coincide cu declinul religios; dar ea este adesea asociată și cu o creștere a bisericii,²³ iar în multe părți ale lumii astăzi metropola a dat naștere la mega-biserici. Divertismul maselor este, de asemenea, un candidat slab. Nici o societate nu oferă mai mult divertisment decât Statele Unite, și totuși acest divertisment nu pare să fi condus la o scădere notabilă în frecventarea bisericii.

Pluralismul societăților moderne este o altă posibilitate. Sociologii au sugerat adeseori că pluralismul distruge credința religioasă și că existența atât de multor religii, care fac afirmații concurente cu privire la adevăr, subminează credibilitatea credinței religioase. Cu toate acestea, știm cu toții că o societate pluralistă are mulți oameni cu convingeri religioase puternice – altfel nu ar mai fi societăți pluraliste! Într-adevăr, un studiu recent a subliniat faptul că mișcarea evanghelică americană prosperă în pluralism, pentru că a trăi într-un context pluralist îi face pe evanghelici să-și scoată în evidență specificul identității lor religioase.²⁴ Mai recent, unii sociologi au sugerat că postmodernitatea, caracterizată de individualism

și consumism, subminează religia tradițională. Atât în Scoția cât și în Olanda, cel mai dramatic colaps în ce privește frecventarea bisericii a avut loc din 1960 într-un context postmodern. Dar este la fel de adevărat că unele forme de religie par să prospere într-un context postmodern. Acest lucru este cel mai evident în cazul spiritualității New Age, dar, de asemenea, și în cazul carismaticilor și al pentecostalilor, care rezonază cu individualismul expresiv al postmodernității.²⁵

De asemenea, nu există dovezi puternice care să susțină ideea că știința ar fi un agent al secularizării. Un studiu recent al oamenilor de știință americani a arătat că, în 1996 (la fel ca în 1916), aproximativ 40 la sută dintre aceștia credeau într-un Dumnezeu personal.²⁶ Într-adevăr, intelectualii care lucrează în domeniul științelor exacte sunt mult mai înclinați spre a deveni credincioși religioși decât cei care lucrează în domeniul științelor umaniste. Știința în sine nu este o forță de secularizare. Singurul factor care pare a fi legat destul de strâns de secularizarea credinței este învățământul superior de tip occidental. Deși americanii sunt remarcați pentru religiozitatea lor, există dovezi puternice că elitele sociale sunt destul de puternic secularizate. Cu toate acestea, atât în Europa occidentală, cât și în Statele Unite ale Americii, persoanele cu studii superioare sunt mai degrabă implicate activ în biserici decât persoanele cu mai puțină educație.²⁷ Teoreticienii extremiști ai secularizării ar fi uimiți să afle că de la înființarea sa în 1978, Societatea Filosofilor Creștini a devenit cel mai mare sub-grup din cadrul Asociației Filosofice Americane.²⁸

Nici una dintre caracteristicile universale ale modernității nu poate explica de ce unele părți ale lumii moderne sunt mult mai puternic secularizate decât altele. Impactul acestor factori depinde de contextul specific în care aceștia acționează. Factorii

globali sunt predictorii slabi ai secularizării, iar noi putem explica declinul religios doar cu referire la variabilele independente prezente în societățile extrem de secularizate.

Factorii locali: impactul experienței istorice concrete

Oamenii de știință încep să accepte tot mai mult ideea că secularizarea ca declin religios este un proces puternic influențat de context, fiind condiționat de o serie de variabile locale. Secularizarea Marii Britanii sau a Franței, de exemplu, nu poate fi explicată făcându-se referire la procesul universal de modernizare. Ceea ce trebuie să facem este să examinăm soarta religiei în aceste țări în raport cu factorii locali asociați cu experiența istorică unică a țărilor respective. Prezența unei biserici de stat și a unui sistem parohial care a inhibat evanghelizarea puternică realizată de grupurile minoritare poate explica parțial participarea scăzută în biserici comparativ cu Statele Unite ale Americii. În mare parte a Europei, identificarea creștinismului cu forme de conservatorism politic a încurajat, de asemenea, o creștere a ostilității față de religia organizată – ostilitate manifestată în primul rând prin anti-clericalism. Alternativ, am putea explora impactul devastator al Primului Război Mondial sau influența debilitantă a liberalismului teologic mult mai răspândit în Europa decât în America. În contextul american, prin contrast, absența unei biserici de stat și existența unei economii religioase relativ nereglementate a permis puternica ascensiune a denominațiilor populare, cum ar fi baptiștii și metodiștii, care au reușit să-i determine atât pe negri, cât și pe albi să frecventeze serviciile religioase ale bisericii.²⁹

Această abordare cazuistică este extrem de diferită de viziunea tradițională unidirecțională conform căreia secularizarea Franței sau a Marii Britanii a fost rezultatul unui proces universal de

modernizare, care continuă să pună stăpânire și pe alte părți ale lumii. În vechiul model eurocentric, societățile europene au fost „societăți lider”, care înaintau cu greu pe drumul modernizării complete. Alte națiuni au avut nevoie de timp pentru a le ajunge din urmă, iar Statele Unite ale Americii au reprezentat o anomalie bizară. Dar dacă secularizarea europeană este rezultatul unui ansamblu de circumstanțe locale unice, această situație nu va fi neapărat reprodusă altundeva, procesul putând fi chiar inversat. Simpla „narațiune dominantă” teleologică a secularizării nu poate prezice soarta religiei în lumea contemporană. Efectul principal al modernizării nu este declinul religiei (secularizarea), ci o creștere a pluralității religioase și ideologice (diversificarea).

Implicații

Recunoașterea punctelor slabe ale teoriei secularizării are câteva implicații semnificative care trebuie să îi încurajeze pe creștini:

1. Creștinismul nu este condamnat

Încă de la Iluminismul secolului al XVIII-lea, critici ai creștinismului tradițional au sugerat că acesta este condamnat de modernitate. Deși ca Jefferson și atei asemenea lui Comte erau convinși că istoria e de partea lor. Chiar și astăzi, episcopul modernist John Spong anunță că vechiul Dumnezeu „teist... este sortit să moară, indiferent de isteria sau disperarea cu care oamenii caută să-i ia apărarea. Acesta nu va supraviețui”. Cu toate acestea, dacă e ceva ce se luptă să supraviețuiască, acesta este creștinismul modernist al lui Spong. În propria eparhie a episcopului, frecventarea bisericii a scăzut cu mai mult de patruzeci de procente în timpul mandatului său, în timp ce în alte comunități din lumea anglicană, bisericile evanghelice sunt înfloritoare.

Mai mult decât atât, odată ce adoptăm o perspectivă globală, situația se dovedește chiar mai încurajatoare. E posibil ca ultimele trei secole să fi fost martore la un declin dramatic al creștinismului european; dar tot în aceasta perioadă a avut loc, de asemenea, și o extinderea globală a creștinismului. În anul 1500, cei mai puțin de 100 de milioane de creștini erau în mare parte îngrămădiți într-un mic colț al planetei. În anul 2000, cei 1,9 miliarde de creștini sunt răspândiți în fiecare națiune de pe fața pământului. Dacă în lumea occidentală creștinismul și-a pierdut hegemonia, alte ideologii și-au pierdut hegemonia în alte părți ale lumii și s-a creat spațiu pentru creșterea bisericii. Abordarea de genul „creștinismul este condamnat” este înrădăcinată în etnocentrism. Chiar și în spațiul occidental, declinul accentuat al bisericilor creștine are mai mult de-a face cu anumiți factori locali, decât cu tendințe structurale universale. Declinul religiei nu este produsul inevitabil al modernizării, iar acest declin nu este ireversibil.

2. Bisericile pot crește în societățile moderne

În Marea Britanie și în America de după război, bisericile evanghelice au înflorit, în timp ce bisericile liberale au intrat în declin. Explicația tradițională este faptul că religiile stricte și conservatoare prosperă deoarece oferă certitudini dogmatice membrilor lor și cer foarte mult în schimb.³⁰ Există ceva adevăr în această afirmație, dar mai multe studii importante au subliniat faptul că, în ultimii cincizeci de ani, creșterea bisericii în Anglia și în America a fost condusă de un evangheliism moderat, care în mod deliberat a relaxat multe dintre vechile restricții asociate cu fundamentalismul.

În ultimele două decenii, cele mai dinamice mișcări evanghelice americane au fost așa-numitele biserici „noua paradigmă”, cum ar fi Vineyard, Calvary Chapel și Willow Creek. Aceste grupuri par să înflorească pentru că evită opțiunea

fundamentalistă a separatismului izolaționist și opțiunea liberală a acomodării radicale. Ambele sunt recunoscute ca tradiționale (chiar supra-naturaliste) în convingerile lor și bine adaptate la cultura contemporană. Cei ce aparțin acestor mișcări sunt credincioși creștinismului tradițional, se adaptează din punct de vedere cultural și sunt inventivi.³¹ Menținerea acestui echilibru nu este întotdeauna o sarcină ușoară. În timp ce unii evanghelici sunt tentați să se întoarcă la fundamentalism, alții sunt în mod naiv entuziasmați de adoptarea tendințelor culturale.³² Călea de mijloc este cea mai promițătoare.

3. Pluralismul religios este o provocare la fel de mare ca și secularizarea

Într-o societate pluralistă, este important ca misiunea creștină și reflecția teologică să abordeze teme precum mișcarea New Age, ocultismul și religiile lumii, precum și cultura seculară. În unele privințe, de-secularizarea este un proces binevenit pentru că scoate în evidență inadecvarea intelectuală și spirituală a materialismului secular. Dar Biblia este plină de exemple de religie rea – religie idolatră, ipocrită, exploatare sau opresivă (Exod 32; Isaia 44; Matei 23; Luca 18:9-14; Apocalipsa 13). Religia nu este neapărat un lucru bun. Deși creștinii pot admira multe lucruri în alte tradiții religioase, trebuie să păstrăm, de asemenea, accentul biblic pe unicitatea și supremația lui Hristos (Ioan 14:6; Fapte 4:12; Filipeni 2:10-11).

4. Creștinismul nu trebuie să fie privatizat

Prăbușirea creștinismului european a șocat mulți creștini din lumea occidentală. Creștinismul nu mai este „acoperământul sacru” care se întinde peste societate, iar în prezent asistăm la desființarea moralei creștine, ca urmare a desființării credinței creștine. Deși este posibil să sărbătorim „eliberarea” noastră de creștinătate, în același timp sunt multe aspecte pe care le

deplângem.³³ Dar, dacă teoreticienii de-secularizării au dreptate, creștinismul nu trebuie să devină o religie privatizată. În Biblie, poporul lui Dumnezeu a avut un impact ca minoritate într-o societate păgână: de pildă, Iosif în Egipt (Geneza 41), Daniel în Babilon (Daniel 1-6), Estera și Mardoheu în Persia, creștinii din lumea romană. În democrațiile pluraliste, creștinii pot îndeplini o funcție profetică importantă, proclamând adevărul în fața puterii și acționând ca „o voce a celor fără voce”. Credința noastră creștină încă poate fi o forță importantă a binelui în societatea de astăzi, iar noi trebuie să rezistăm tentației de a domestici și privatiza credința pe mare o mărturisim.

Concluzie

La începutul mileniului al treilea al creștinismului, creștinii din lumea occidentală sunt tentați să-și piardă speranța. Secularizarea poate părea de neoprit. Cu toate acestea, deși creștinismul în spațiul apusean a suferit înfrângeri semnificative în ultimele trei secole, există multe semne de viață: biserici în creștere, vitalitate intelectuală, acțiune socială izvorâtă din compasiune. Având în vedere realitatea globalizării și a schimburilor culturale, noi nu mai suntem izolați de influența revitalizantă a mișcărilor creștine dinamice din alte părți ale lumii. Să fii creștin în mileniul al treilea nu va fi ușor și va fi nevoie de multă creativitate – dar avem motive întemeiate să fim încurajați.

Dr. John Coffey s-a format ca istoric studiind în cadrul Universității din Cambridge. A desfășurat activitate de cercetare în domeniul puritanismului și în cel al gândirii religioase și politice din secolul al XVII-lea. El este autor al cărților: *Politics, Religion and British Revolutions: The Mind of Samuel Rutherford* (Cambridge University Press, 1997) și *Persecution and Toleration in Protestant England, 1558-1689* (Longman, 2000). În prezent, Dr. John Coffey este profesor de istorie la Universitatea din Leicester.

Note

[1] Îi sunt recunoscător lui David Smith de la *Whitefield Institute* pentru comentariile sale asupra acestui articol.

[2] Vezi, de exemplu, David Wells, *No Place for Truth* (Grand Rapids, Eerdmans, 1993); *God in the Wasteland* (Grand Rapids, Eerdmans, 1994); *Losing our Virtue* (Leicester, IVP, 1998). Wells își construiește argumentul cu precădere pe literatura sociologică din anii 1960 și 1970. Prin contrast, analiza de față are în vedere scrierile sociologice mai recente, care par să fie mai sceptice cu privire la teoria secularizării.

[3] Acest lucru se aplică cu precădere la anumiți carismatici și pentecostali.

[4] Citat în: Rodney Stark, Roger Finke, *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion* (Berkeley, University of California Press, 2000).

[5] Stark și Finke, *Acts of Faith*, p. 59.

[6] Vezi C. Brown, *The Death of Christian Britain* (London, Routledge, 2001).

[7] Vezi Martin Marty, ed., *The Fundamentalisms Project*, 5 volume (Chicago, University of Chicago Press, 1987–1995).

[8] Vezi Harvey Cox, *Fire from Heaven: The Rise of Pentecostal Spirituality and the Reshaping of Religion in the Twenty-First Century* (London, Cassell, 1996). Cartea lui Cox reflectă înclinația spre scepticism cu privire la secularizare – ținând cont că a scris *The Secular City* în anii 1960.

[9] Vezi David Martin, *Forbidden Revolutions: Pentecostalism in Latin America, Catholicism in Eastern Europe* (London, SPCK, 1996).

[10] „Faith and Values”, în M. Moynagh, R. Worsley, ed., *Tomorrow: Using the Future to Understand the Present* (2000).

[11] Stark și Finke, „Secularisation R. I. P.” în *Acts of Faith*, cap. 3.

[12] Jose Casanova, *Public Religions in the Modern World* (University of Chicago Press, 1994).

[13] Vezi C. John Sommerville, *The Secularization of Early Modern England: From Religious Culture to Religious Faith* (Oxford University Press, 1992).

[14] Casanova, *Public Religions*, p. 220.

[15] David Martin, „Sociology, religion and secularization” (*Religion*, nr. 25, 1995), p. 302.

[16] Casanova, *Public Religions*, *passim*.

[17] Vezi Bruce Winter, *Seek the Welfare of the City* (Grand Rapids, Eerdmans, 1994).

[18] Grace Davie, „Europe: the exception that proves the rule?”, în P. Berger, ed., *The Desecularization of the World* (Grand Rapids, Eerdmans, 1999).

- [19] Steve Bruce, *Religion in the Modern World* (Oxford University Press, 1996), cap. 6.
- [20] David Martin, „Religion, secularisation and post-modernity”, în P. Repsted, ed., *Religion and Modernity* (Oxford, Scandinavian University Press, 1996).
- [21] Grace Davie, *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging* (Oxford, Blackwell, 1994).
- [22] Vezi Grace Davie, „Religion in modern Britain” (*Sociology*, nr. 34, 2000).
- [23] Vezi Callum Brown, „A revisionist approach”, în Steve Bruce, ed., *Religion and Modernization: Sociologists and Historians debate the Secularization Thesis* (Oxford University Press, 1992).
- [24] Christian Smith, *American Evangelicalism: Embattled and Thriving* (University of Chicago Press, 1998).
- [25] Vezi David Lyon, *Jesus in Disneyland: Religion in Postmodern Times* (Cambridge, Polity, 2000), în special cap. 6.
- [26] E. J. Larson și L. Witham, „Scientists are still keeping the faith”, (*Nature*, nr. 3, aprilie 1997), p. 435–6.
- [27] Vezi statisticile în C. Smith, *American Evangelicalism*, p. 76–77.
- [28] Vezi K. J. Clark, ed., *Philosophers who Believe* (Grand Rapids, IVP, 1993).
- [29] Vezi studiile importante ale lui Nathan Hatch, *The Democratization of American Christianity* (New Haven, Yale University Press, 1989); R. Stark și R. Finke, *The Churching of America, 1776–1990* (New Brunswick, Rutgers University Press, 1992).
- [30] Vezi Dean Kelley, *Why Conservative Churches are Growing* (New York, Harper and Row, 1972).
- [31] Donald Miller, *Reinventing American Protestantism* (Berkeley, University of California Press, 1996); Mark Shibley, „Contemporary evangelicals: born again and world affirming”, (*The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, nr. 558, 1998); Smith, *American Evangelicalism*.
- [32] Mă gândesc aici la tendințele contrastante ale lui Iain Murray, *Evangelicalism Divided* (Edinburgh, Banner of Truth, 2000), și Dave Tomlinson, *The Post Evangelical* (London, SPCK, 1995).
- [33] Pentru a cunoaște diferite opinii cu privire la creștinism, vezi Stanley Hauerwas, *After Christendom* (Nashville, Abingdon Press, 1991); și Oliver O'Donovan, *The Desire of the Nations* (Cambridge University Press, 1996).

Articolele din seria *Cambridge Papers*
publicate în 2013 de către
Centrul Areopagus din Timișoara,
cu sprijinul oferit de
European Christian Political Foundation:

Faith versus Prudence? Christians and Financial Security

(Paul Mills)

Is Capitalism Morally Bankrupt? Five moral flaws and their social consequences

(Michael Schluter)

Relationism: Towards Christian Values in Public Life

(Michael Schluter)

Roots: biblical norm or cultural anachronism?

(Michael Schluter)

Secularisation: is it inevitable?

(John Coffey)

The Great Financial Crisis: A biblical diagnosis

(Paul Mills)

Află mai mult pe:
www.excelsiorart.ro

ISBN 978-973-592-322-8



9 789735 923228

Centrul de Educație Creștină și Cultură Contemporană Areopagus
Calea Martirilor 104, Timișoara
www.areopagus.ro